

VLADIMIR KAVČIČ

Premišljevanje o Slovencih in slovenstvu

Ali je nekaj narobe z nami samimi, da v nekaj desetletjih že drugič popravljamo svojo zgodovino? Prva svetovna vojna s strahotnimi boji na Soči, v katerih so Slovenci skupaj z Bošnjaki in Dalmatinci, odločilno vplivali na dogodke, povezane z usodo našega narodnega ozemlja, boji na solunski fronti in vloga naših dobrovoljcev v njih, vse to (in še marsikaj drugega v zvezi s tedanjimi časi) se v obdobju med dvema vojnama v zavesti povprečnega Slovenca ni utrdilo kot posebna vrednota, in še manj verjetno je, da bi sodobniki do tistega časa imeli kaj bolj izoblikovan odnos. Če bi ga imeli, ne bi tako ravnodušno ali celo z odobravanjem sprejemali ocen današnjih politikantov, kako zgrešena in nedomišljena je bila ustanovitev Jugoslavije pa tudi njen dve desetletji trajajoč obstoj.

Na svoj način je presenetljivo, da ni nič bolje z zavestjo o drugi svetovni vojni in narodnoosvobodilnem boju. Usodne odločitve prve svetovne so se res dogajale na bojiščih, in civilno prebivalstvo v večjem obsegu vanje ni bilo vključeno, toda druga svetovna vojna je neposredno ogrožala malodane vsako slovensko družino, pa vendar v štirih desetletjih po vojni nismo znali urediti svoje zavesti in svojih spoznanj, preprosto nismo znali in nismo hoteli presoditi, kaj nesporno sodi v vrednostni sistem narodove zgodovine, katera dejstva sestavljajo afirmativno kontinuiteto slovenstva, kaj pa so bile zmote in stranpoti ali celo le osebne tragedije. Tako samodestruktivno kot mi, s svojo zgodovino ne ravna noben od naših sosedov, noben drug narod v Evropi. Vzemimo za primer Avstrijce. Svoje nadvse problematično pajdašenje s Hitlerjem, so znali celo obrniti v svoj prid. Navzven so se razglasili za Hitlerjevo žrtev, navznoter pa v svojih veteranskih kameradšaftih še zdaj proslavljajo bojevniške tradicije, potrjene v hitlerjevskih osvajalnih pohodih. Navzven so svojo ceho za udeležbo na teh pohodih izenačili z žrtvami nacističnega sistema, navznoter pa te žrtve vztrajno zamolčujejo, da ne bi vzbujali slabe vesti bivšim gestapovcem in policistom, ki so sestavljali eksekucijske vode za streljanje talcev marsikje po Evropi, a še posebej pri nas na Gorenjskem in Štajerskem.

Podoben zgled politične modrosti je dala Italija. Svoj fašizem, ki je bil dvajset let prevladujoč družben odnos v tej deželi in celo v mednarodnih razsežnostih nikakor ne nedolžno podjetje, so znali odreagirati na skoraj povsem neboleč način. Že po osvoboditvi Rima, kar so morali opraviti Angloameričani in Poljaki, so obnovili parlamentarni politični sistem na pridobitvah odporiškega gibanja, v katerem pa so, resnici na ljubo, sodelovale tudi meščanske stranke.

Svoje odnose s preteklostjo so po drugi svetovni vojni na hitro uredile tudi druge evropske države, na primer Francija in Anglija. Celo Nemčija je večinoma molče preživela svoje obdobje dolžnega kesanja. Vrgla se je na delo in z ustvarjalnim zgledom dokazala, da je vse negativne sestavine preteklosti ne morejo ovirati pri graditvi skupne evropske, humanistične perspektive.

Mi pa ves ta čas in še posebej v zadnjem letu zagrizeno in vedno znova premlevamo svoje notranje delitve, razprtije in nasprotja, preštevamo grobišča in kosti žrtev. Nedvomno je res, da vsa ta boleča vprašanja niso od danes, da smo z njimi živeli že med vojno in ves povojni čas, da je bil molk o njih zapovedan, zagrožena kazen pa je bila najprej smrt, zadnja desetletja pa obsodba na životarjenje na obrobju družbe.

Vendar ta zapovedani molk, ki je povzročil, da končno resnico o drugi svetovni vojni iščemo šele zdaj, po tolikih desetletjih, ni bil povzročen le z brezobzirnostjo in cinizmom zmagovalcev. Ta z nasiljem utemeljeni molk ni bil brez podlage in brez odziva v določenih plasteh našega narodnega ali kar splošnočloveškega značaja. Prva povojna leta je bila v preživelih prisotna potreba blažene pozabe, globoka notranja sprostitev ob spoznanju, da je najhujšega konec, nadvse razumljiva želja po miru in normalnem življenju. Zdaj bi težko potegnili mejo in določili trenutek, ko so se v zavest o končani vojni na podlagi temeljev, ki bodo omogočili skupen evropski in splošnočloveški razvoj, začeli vtihotapljati elementi našega oportunitizma, neprincipielnega računarstva, koketiranja s potrošništvom, elementi tiste plehke mentalitete, ki je osebni prosperiteti in sli za uživanjem bila pripravljena žrtvovati skupne in višje vrednote, ki je v sebičnem interesu lastnega preživetja bila pripravljena pozabiti krivice in žrtve v svojem najbližjem okolju, celo v lastni družini, kaj šele v celotnem občestvu.

Bili so časi, ko ti je celo najbližja okolica dala vedeti, da je brskanje po zgodovini nezaželeno in neprijetno. Najbolj očitno so to kazale nove generacije, ki so razvile vse obrambne mehanizme, da v njihovo zavest ne bi iz preteklosti vdrlo kaj neprijetnega, kar bi jih sililo k razmišljanju, lastni presoji, opredeljevanju ali prevzemanju odgovornosti za negativne trende sedanjosti, ki pa so, priznali ali ne, izvirali iz vsega predhodnega, iz preteklosti.

Za nevednost in neznanje o preteklosti potemtakem niso odgovorni le tisti, ki so jo zamolčevali, tisti, ki so prepovedovali spraševati o njej, temveč tudi tisti, ki so sprejemali zapoved molka, ki so hoteli živeti v blaženi nevednosti in neodgovornosti. Mnogi, ki so se rodili med vojno ali po njej, ki v medvojna nasprotja niso bili neposredno vpleteni, so z vojno in revolucijo nastala razmerja, tudi materialna, moralna in ideološka, sprejemali kot dana, celo kot edina obstoječa in jih kot povsem moralna in normalna vgrajevali v svoja osebna življenjska izhodišča. In še zlasti materialne možnosti so bile tiste, ki jih je večina našega občestva sprejemala kot samoumevne, čeprav so v svojem bistvu bile tudi podkupnina za pozabo, za molk o prizadetih krivicah in nasilju, ki jih je bila v preteklosti deležna malodane sleherna celica tega občestva. Pozabljene, v spominu večine neeksistentne, so bile medvojne krivice, medsebojna zločinska in nečloveška medsebojna obračunavanja predvsem z ideološkim kritjem, relativnemu blagostanju sproletarizirane večine je bila žrtvovana moralna in materialna eksistenca slovenskega kmeta, zemlje kot večnega vira življenja, eksistenčno nujna zaščita zraka in vode, vseh naravnih prvin. Za kaj? Za navidezen mir, za kratkotrajno materialno blagostanje, ki ni bilo plod lastne ustvarjalnosti temveč lahkomišelna posledica izkoriščanja tujih žuljev.

In le malokdo je bil pripravljen priznati, da se v takšnih razmerah ne morejo oblikovati kakšne klene poteze malega naroda, ki je že zaradi svoje maloštevilnosti obvezno zavezan k preudarnemu razporejanju svojih resursov, tako moralnih kot materialnih, in še bolj kot drugi zavezan k takšnim medsebojnim razmerjem, ki bi ustvarjala pogoje za preživetje tudi v prihodnje na tem prostoru rojenim generacijam. Skoraj vsakdo je po svojih močeh in po svojih sposobnostih jemal zase, kolikor je le mogel največ, in temu občestvu dajal kolikor je bilo mogoče

najmanj. Pri tem ni nikogar pekla vest, večne moralne vrednote jih niso prav nič ovirale, celo institucije, katerim naj bi bila moralna drža poklic, se niso mogle povsem upreti mešetarjenju s posvetnimi blagri.

Šele ko je družbeni sistem materialno obubožal do tolikšne mere, da je materialno prilaščanje brez dela postajalo vse manj možno, ko z navideznim delom ni bilo več mogoče podkupovati množic, ko je celo možnosti za pošteno delo bilo vse manj, so se množice zavedle svojega klavrnega položaja. Šele ogrožena eksistenca je vzbudila občutljivost in zanimanje za prepovedana vprašanja preteklosti, pripravljenost za bolj kompleksno razumevanje vsaj bližnje zgodovine, seveda pa še nikakor ne zgodovine v celoti.

Ob vsem tem je bilo seveda spet zelo udobno iz odgovornosti za preteklo dogajanje izvzeti sebe, večino, mlajše generacije, in odgovornost za vse posledice družbenega debakla in nacionalnega projekta, katerega je skoraj petdeset let podpirala velika večina, naprtiti izbranim skupinam in še zlasti posameznikom, in kar je videti povsem objektivno, družbenemu redu kot takemu. Pri tem sleherni posameznik od odgovornosti izvzema sebe in po dobri stari navadi naj bodo vsega krivi drugi. Kot dokaz osebne nevpletenosti v pretekla (in v sedanost se nadaljujoča) razmerja pa »prevarani« in »izkoriščani« posameznik ponuja svojo zdajšnjo in takojšnjo razpoložljivost v podporo vsemu novemu in vsemu drugačnemu od dose-danjega. Tako se brezperspektivna igra znotraj našega občestva nadaljuje še naprej. Obrnili smo hrbet vsemu staremu in vse začenjamo od začetka. Vse prete- klo je slabo in dobro je lahko samo novo.

Vse to je razumljivo vsaj iz dveh razlogov. Protagonisti političnih sprememb in nove perspektive vsaj do ene tretjine sestavljajo stari kadri, ki so si že bili zagotovi- li eksistenco in prosperiteto v starem režimu, pa so doumeli, da so se temelji starega razmajali in da si nadaljni socialni status lahko zagotovijo le z odločnim zasukom v »novo«. Pri tem pogosto deluje pravilo, da največjo kritičnost do starega najbolj razvijejo tisti, ki so bili v staro najbolj pogreznjeni, tisti, ki so se pred tem s starim najgloblje identificirali.

Dve tretjini novih političnih (bolje politikantskih) struktur sestavljajo novi ljudje. Ti niso z ničemer obremenjeni, razen z brezskrbno mladostjo. Sprejeli so kot samoumevno vse, kar so predhodne generacije ustvarile, tudi z žulji in krvjo, pozabile na kri in žulje, zainteresirane so predvsem za svetlo prihodnost, po mož- nosti brez krvi in žuljev.

Famozno geslo »Evropa zdaj« ni bila le nova psihološka potegavščina naših Prenoviteljev, ampak je zajela široke kroge našega narodnega občestva. Skupna, konsenzualna formula za vstop v prihodnost pa raste skoraj iz istih moralnih in socialnih temeljev, ki so vzdrževali gospodstvo socializma. Ta vera v boljšo prihod- nost spet temelji na predpostavki, da so za izboljšanje razmer odgovorni predvsem drugi. Evropa je dolžna poskrbeti, da nam bo že jutri boljše. Ob paroli Evropa zdaj nihče ni poskušal razmišljati o naših dejanskih možnostih o vstopu v današnjo Evropo. Nihče nas ni poskušal spomniti, da je Evropa razmerja, v katerih živi danes, začela izgrajevati že pred dvema stoletjema in da mi, takšni, kot smo, ne moremo preprosto vstopiti v Evropo sedanosti, temveč kvečjemu sodimo v Evro- po izpred sto let.

Optimisti, ki našo evropsko komponento vlečejo iz stare Avstrije, nehote afir- mirajo politično prakso stare Jugoslavije, odporniškega gibanja zoper nacizem in fašizem na naših tleh, pa tudi povojno federativno ureditev Jugoslavije. Vse našte- to so namreč prvine, ki sodijo v evropsko kontinuiteto našega političnega prostora. Omenjeno kontinuiteto, pa po drugi strani prav nove politične strukture izrec-

no zanikajo, ko se odpovedujejo stari Jugoslaviji, ko za zmoto in napako razglašajo avnojevsko Jugoslavijo, ko se hkrati odpovedujejo oziroma zamočujajo ali se sploh ne zavedajo vsakršnega napredka, ki sta ga Jugoslavija in Slovenija doživljali skoraj do konca šestdesetih let tega stoletja. V petnajstih povojnih letih je namreč Jugoslavija doživela razvoj, za kakršnega sta Italija ali Francija potrebovali dvakrat toliko. Toda celo ugledni ekonomisti in drugi strokovnjaki so celo desetletje in več prepozno ugotovili, da se je ta razvojni model izčrpal koncem šestdesetih let. Začetek permanentnega zadolževanja v tujini, bi bil moral zbuditi opozorilni alarm, da se je razvojni trend obrnil navzdol. Za to nerazumevanje dejstev zgodovinska, moralna in politična odgovornost zadene tedanjo partijo na oblasti. Čeprav v posesti srednjega razreda, ki je bil vsaj za materialni razvoj vedno zainteresiran, v svojem degenerativnem stanju ni bila zmožna kritične družbene analize ne kritične distance do svoje lastne vloge.

Bilo pa bi seveda naivno, če bi verjeli, da zahodni svet in kapitalski sistem pri razgrajevanju našega (in vsakršnega) socializma ni imel svoje vloge. To so vladujoči in podložniki gladko spregledali.

Naivna je tudi današnja vera, da nam zahodni svet lahko nemudoma pomaga, le da bomo imeli večstrankarski sistem, tržišče in razglašeno spoštovanje človekovih pravic. Ta gesla imajo res velik rušilni naboj, tako velik, da zahod že prevzema strah zaradi uspehov pri razkrajanju socializma. Če nič drugega, se zdaj zastavlja vprašanje ali je ta destrukcija res morala biti tako hitra in tako korenita. Ali izkušenj obeh družbenih sistemov ne bi bilo mogoče izkoristiti drugače kot z dokončno in nekritično uklonitvijo kapitalu. Kakšne ustvarjalne fantazije pri tem prelomu tudi na naših domačih tleh ni opaziti.

Ali se nismo ob tem, ko smo se takorekoč dokončno razšli s političnim konceptom Jugoslavije po meri Srbije, kar je bila nujna samoobrambna poteza, preveč nekritično obrnili k evropskemu zahodu? Ta ne le, da nad našimi odcepitvenimi prizadevanji ne kaže nobenega navdušenja, tudi nobenih garancij za naš samostojni in suvereni razvoj v prihodnosti, ne nudi. Res imamo nekaj evropskih deklaracij o zaščiti etničnih in kulturnih manjšin, toda praksa te zaščite nam je dovolj razvidna iz položaja Slovencev v Avstriji in Italiji. Tudi manjšinska zaščita v Angliji, Franciji ali Španiji ni nič bolj obetavna. Medtem ko v Evropi gospodarsko sodelovanje in logika skupnega tržišča nezadržno napredujeta pa na področju vzpostavljanja kulturne in jezikovne enakopravnosti ni opaziti nikakršnega napredka. Celo tisto, kar je bilo glede tega doseženo v skupnosti Alpe-Jadran, polagoma tone v pozabo. Z naše strani, ker se sodelovanje v regionalni skupnosti ne zdi dovolj afirmativno, s strani drugih partnerjev pa zato, ker se njihov delež seli v območje pentagonalnega sodelovanja, na meddržavno raven.

Ponuja se analogija z nekdanjo karantansko državo. S pomočjo Bavarcev je sicer ohranila svojo relativno samostojnost in se izognila fizičnemu izničenju, toda z zahodno pomočjo je morala sprejeti tudi fevdalni družbeni red, ki jo je postopoma vodil pod duhovno, politično in materialno nadvlado močnejših sosedov.

Današnja slovenska politična orientacija je hote ali nehote progermanska, njeni protagonisti pa so politiki, rojeni na območju, ki do Nemcev že v prejšnjem stoletju ni kazalo posebne odpornosti. Brez vključitve severozahodne Slovenije v prvo Jugoslavijo, bi verjetno tudi tam ne bilo več Slovencev, kot jih je na današnjem avstrijskem Koroškem, se pravi komaj nekaj deset tisoč. Pred stoletjem in pol pa je bilo Slovencev na Koroškem in Štajerskem še več kot tretjina, ali samo tretjina, odvisno od zornega kota opazovanja.

Od časov po naselitvi do današnjih dni smo Slovenci izgubili dve tretjini svoje-

ga nacionalnega ozemlja. Kaj in kdo nam zagotavlja, kdo se je sploh pripravljen zavedati, da se ta trend lahko tudi nadaljuje, tudi v Evropi po letu 1992?

Zaradi svojega geopolitičnega položaja je bila Slovenija v tem stoletju že dvakrat »dodeljena« v nemško in italijansko vplivno sfero. Ker je bila Nemčija oba-krat poražena, Italija pa v drugi svetovni vojni obremenjena s fašizmom, se je politični zemljevid tega prostora oblikoval drugače, kot je bilo predvideno.

Kakšna je možna prihodnost Slovenije v Evropi po letu 1992, Slovenije z neslo- vansko, prozahodno orientacijo, ne razmišljamo dovolj. Bomo zgolj folklorni rezervat, z nekakšnim ekskluzivnim jezikom, ki mu zahod nikoli ne bo priznal enakopravnega statusa, in ga bo mogoče uporabljati le še v notranjem, internem komuniciranju? Dokler še . . . Kajti po logiki kapitala se bo spreminjala tudi naša duhovna in kulturna atmosfera. Tuji lastniki in tuji gospodarji bodo svoj vpliv in svoj interes širili na vsa področja našega življenja. Se tega zavedamo in to hočemo?

Ob teh dilemah ne bi smeli pozabiti realnega zgodovinskega okvira, v katerem se je porodila in razvila ideja o samostojni in neodvisni Sloveniji.

V tem okviru se je slovenski narod duhovno in materialno razvil do te mere, da se zdaj opredeljuje celo za lastno državo. Bilo bi nerazumno in preveč tvegano, če bi se povsem odrekli možnostim sožitja z južnoslovanskimi narodi.

LJUBICA JELUŠIČ

Kam greš, militarizacija?

Komentar iz razmišljanja ob knjigi Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks (študija primera ZDA) avtorja Antona Grizolda

O pomenu knjige in o/ob njeni vsebini

Na slovenskem knjižnem trgu se je decembra 1990 pojavila zanimiva in marsi- komu tudi nujno potrebna knjiga. Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks sta rezultat večletnega znanstvenoraziskovalnega dela avtorja dr. Antona Grizolda na področju obrambne znanosti, v kateri upošteva izvirne dosežke svoje doktorske disertacije in podatke, zbrane med študijem. Avtor uporablja najnovejšo tujo literaturo (tudi iz let 1989, 1990), kar pri mnogih naših družboslovcih ni ravno običajno. Čeprav bi se po podnaslovu (študija primera ZDA) dalo sklepati, da bo avtor obdeloval samo probleme ZDA, pa je treba opozoriti, da je tematika zajeta tako globalno kot teoretično podrobno, da je večino razlag, definicij in spoznanj mogoče prenesti v katero koli okolje. Šele pri prikazu empiričnih podatkov in dokazovanju razmerij med politično, ekonomsko in vojaško sfero avtor uporabi primer ZDA. Knjiga Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks bi znala biti pri analizi obrambne politike Jugoslavije in Slovenije izjemen metodološki pripo- moček, ob katerem pa se ne moremo izogniti vprašanju, zakaj ni bilo možno podobne študije narediti za primer Jugoslavije. Verjetno bo prepozno, ko se bomo nekega dne to isto spraševali za Slovenijo. V opomin naj nam bodo cele poplave študij sovjetskih avtorjev o ZDA, ki pa o svoji državi nikoli niso mogli pisati.